

Republikanisme i kontekst

//

//]]]]> //]]>

BOKOMTALE: Med antologien *Politisk frihet* gir Håvard Friis Nilsen og Helge Jordheim en god innføring i hvordan den republikanske tradisjonen har vært aktuell fra antikken til i dag. Men de får ikke alltid like godt fram hvordan den har endret seg.

Av Paul Rækstad

Tenketanken *Res Publica* har, kanskje mer enn noen andre i Norge, gjort sitt for å formidle Quentin Skinner og andres diskusjoner om det republikanske frihetsbegrepet, samt dets politiske kontekster og implikasjoner. Nilsen og Jordheims nye bok, *Politisk Frihet*, er et videre bidrag til denne formidlingen, ikke ved å oversette eller gjengi mer av Skinners arbeid, men ved å samle en serie utdrag fra et bredt spekter av tenkere gjennom historien for å belyse hvordan det republikanske frihetsbegrepet og dets assosierte tankegods om dominans og avhengighet har blitt brukt av et mangfold av politiske tenkere og aktører.

Boka har tre hovedmål: (1) å «introdusere den republikanske tenkningen om politisk frihet for et norsk publikum» (s. 9); (2) å «bidra til å belyse Grunnloven og Grunnlovsjubileet fra en ny side» (s. 10); og (3) å fungere «som et oppslagsverk for politiske ideer og strategier som bygger på en

republikansk tradisjon og et republikansk frihetsbegrep, og som hjelper oss å komme i inngrep med aktuelle politiske og samfunnmessige utfordringer» (s. 10), som overvåking, statlig eierskap i økonomien, sterke kollektiver som et bolverk mot maktkonsentrasjoner, og sammenhengen mellom frie individer og en fri offentlighet. Punkt 2 har jeg ingen som helst forutsetning for i si noe spesielt om, annet enn at tekstene de har valgt virker interessante og tankevekkende. I resten av anmeldelsen skal jeg derfor fokusere på punkt 1 og 3.

Mot vilkårlig makt

Det republikanske frihetsbegrepet innebærer at man er fri hvis og bare hvis man ikke er underlagt en annens vilkårlige makt, eller en annens vilje. Ifølge dette frihetsbegrepet blir en person ikke automatisk mindre fri hvis man pålegges en hindring gjennom for eksempel et lovforbud. Du blir mindre fri hvis og bare hvis en slik hindring eller intervensjon gjør deg avhengig av en annen, eller legger deg under en annens vilkårlige makt. På den andre siden er ikke fravær av hindringer eller intervensjoner tilstrekkelig for at du skal være fri. Det må i tillegg være slik at ingen *har mulighet til* å pålegge deg vilkårlige hindringer eller intervensjoner.

//

//]]]]> //]]]>

Utdragene Nilsen og Jordheim har valgt spenner fra Cicero og Machiavelli til Martin Luther King Jr. og Franz Fanon, og rammes inn på hver side med bredere historiske og filosofiske refleksjoner, først av redaktørene og til slutt av Quentin Skinner. Tekstene er alt fra filosofiske essays og dialoger, til taler, dikt og pamfletter skrevet av forskjellige politiske aktører som politikere og aktivister. En av de verdifulle tingene dette understreker er at filosofisk interessant politisk tenkning inkluderer langt mer enn filosofiske bøker og artikler. Utvalgene omhandler en rekke forskjellige temaer, som konstruksjon eller reform av politiske institusjoner, arbeideres avhengighet av kapitalister og/eller kapital, kamper for åndsfrihet og en fri offentlighet, og kampen for frihet og likhet for kvinner og fargede.

Generelt gir dette et solid innblikk i hvordan det republikanske frihetsbegrepet – så vel som republikanske troper om vilkårlighet, avhengighet, osv. (selv når de brukes av ikke-republikanere som Marx) – har spilt en rolle i et bredt spekter av forskjellige politiske personligheter, argumenter, handlinger og bevegelser gjennom flere århundrer.

LES OGSÅ: [Frihetens pris](#) • [Til forsvar for frihet](#) • [Det republikanske øyeblikk](#) • [Staten og friheten](#) • [Frihet og trelldom](#) • [Hobbes and Republican Liberty](#)

Stat og offentlighet

Spesielt redaktørenes og Skinners tekster bidrar til å gjøre dette til en sterk introduksjon til republikansk tenking og historie, og samlingen tror jeg vil fungere godt som et oppslagsverk. Jeg har allikevel et par kritikker. En ting som skurret var hvordan redaktørene ser ut til å ha villet gli fra et republikansk fokus på en fri «offentlighet» (*res publica* – den offentlige tingen, eller offentligheten) til å hevde at «republikaneren [ser] staten som forutsetning for individets frihet» (s. 19). I samme ånd har de akseptert for eksempel oversettelsen av Ciceros *de re publica* til «Om staten». Slike utsagn og oversettelser kan umulig være helt korrekte, siden førmoderne republikanere ikke hadde konseptet «staten».

//]]]]> //]]>

Som redaktørene nevner (s. 22), er en annen av Skinners mest kjente idéhistoriske funn at det moderne begrepet «staten» utvikles av en rekke tenkere – blant disse Machiavelli og Hobbes – på 1600-tallet.¹ Ideen om noe offentlig, og om en offentlighet, er noe veldig annet enn en idé om en stat, nemlig om en spesifikk form for politisk institusjon samlet under et enhetlig overhode. Denne ideen hadde, blant annet hos Hobbes, en viktig anti-demokratisk brodd: hvis ethvert stabilt menneskelig samfunn forutsetter samling under et enhetlig overhode (en stat), så er demokrati i klassisk forstand – som *kollektivt selvstyre* uten noe slikt enhetlig overhode – simpelthen umulig, eller dømt til å falle fra hverandre. Flere moderne oversettere har så i etterkant gjort feilen å oversette klassiske begreper som *res publica* og *polis* til "staten", noe som har gjort det enda lettere for oss å forvirre disse viktige forskjellige konseptene.

Det vi bør merke oss er at denne sammenblandingen av stat og offentlighet for det første risikerer å forvirre lesere til å tro at de er en og samme størrelse, noe som er feil. For det andre resulterer det i en misvisende oversettelse som redaktørene gjentar, og for det tredje leder det til en feilaktig historisk assosiasjon mellom demokrati, republikk og stat. Dette er en assosiasjon som redaktørene ser ut til å ville reprodusere når de kaller Sidney, Harrington og Nedham «radikale republikanere» som «representerte en hyllest til antikkens republikker» (s. 29), og skriver at spesielt Nordstatenes brudd med Storbritannia «ikke bare [var] et brudd med en kolonimakt, men et brudd med hele den konservative europeiske statsform og tradisjonelle autoritetsprinsipper» (s. 32).

Demokratisk republikanisme?

Det er riktig at Sidney og co., og spesielt de amerikanske landsfedrene, så til antikkens republikker, helst romerriket, som viktige inspirasjonskilder. Men de gjorde dette først og fremst i kontrast til Atens demokrati, og som del av et forsøk på å forhindre at noe lik et demokrati, slik de forstod begrepet, skulle oppstå i USA. Denne republikanismens antidemokratiske bakgrunn blir litt mindre tydelig i oversettelsene her, der for eksempel Ciceros og Machiavellis gjengivelse av den tradisjonelle tredelingen mellom samfunnsformer som styres av en enkelt person (monarki) av et mindretall (aristokrati) og av alle (demokrati), gjengis som kongedømme, aristokrati og folkestyre. Det de amerikanske landsfedrene la i begrepet «demokrati» var det samme som de antikke tenkerne og radikale opplysningstenkerne som Spinoza m.fl. la i det, nemlig et samfunn som kollektivt styres av alle dets medlemmer.²

For å oppnå målet sitt om å *forhindre* et demokrati, brøt USAs landsfedre nettopp *ikke* med «hele

den konservative europeiske statsform» (s. 32). Tvert imot: de modellerte USAs nye statsform systematisk etter Storbritannias. Den nye amerikanske republikken skulle være et «balansert» styresett, reelt styrt kun av rike hvite menn, nettopp for å forhindre at et demokrati skulle bryte ut, med omfordelingen og gjeldsslettene de fryktet dette ville medføre.³ I etterkant kan det se ut som at de oppnådde målet sitt: selv etter en drastisk utvida stemmerett og tregt vunnet politiske rettigheter til kvinner, fargede og landets opprinnelige innbyggere, har det store flertallet amerikanske innbyggere beviselig ingen direkte innflytelse på statens politikk i det hele tatt.⁴

Man kan spørre seg hvor radikalt det var – i hvilken grad de gikk til roten av ting – når de amerikanske landsfedre stilte seg bak et rikt mindretall mot kongen, samtidig som de aktivt konserverte avhengigheten som gjeldstyngede bønder, arbeidere, kvinner og slaver levde under.

//]]]]> //]]>

I denne sammenhengen er det litt rart, gitt hvor mye redaktørene snakker om USA som «republikanismens fyrstårn» (s. 29), at Thomas Paine er den eneste personen fra USAs grunnlegging som er representert, siden han verken signerte uavhengighetserklæringen eller deltok ved USAs «constitutional convention». Dessuten skiller han seg ut fra de fleste amerikanske landsfedrene på grunnlag av sine genuint radikale ideer om demokratisering, omfordeling og anti-slaveri, og ved at han var en konsistent tilhenger av den radikale opplysningen. Tenkere som John Adams, Alexander Hamilton, Thomas Jefferson, James Madison, og George Washington er langt mer representative for det republikanske tankegodset som ledet den nye statens konstruksjon, men dessverre hører vi her verken fra dem eller noen av den langt mer radikale og demokratiske Franske revolusjonens lederskikkelser.

Disse kritikkene til side, hvis du er interessert i å lese mer om det republikanske frihetsbegrepet, og hvordan det og relaterte temaer har blitt diskutert av en haug forskjellige tenkere i forskjellige historiske og argumentative kontekster, er denne boka absolutt å anbefale. Den fungerer godt både som en moderne introduksjon og som en samling tankevekkende og ofte fortsatt relevante tekster.

Noter

¹ Se Skinner, Q. 2008. *A Genealogy of the Modern State*. Proceedings of the British Academy 162, ss. 325-70. Man kan også finne et foredrag som oppsummerer argumentasjonen hans [her](#).

² Senere ble begrepet populært blant populistene som del av deres valgkampstrategi, og etter hvert har det blitt til at neste alle land i verden i det minste hevder å være demokratier.

³ For en grundig gjennomgang av historien bak dette, se Holton, W. 2005. «*Divide et Impera*»: «*Federalist 10*» in a Wider Sphere. *The William and Mary Quarterly*, Third Series 62(2), ss. 175-212. For en lettilgjengelig diskusjon av demokrati og demokratibegrepet i USA, se Graeber, D. 2013. *The Democracy Project*. London: Allen Lane, kapittel 3.

⁴ Se blant andre Bartels, L. M. 2008. *Unequal Democracy: The Political Economy of the New Gilded Age*. Oxford: Princeton University Press, s. 2; Bartels, L. 2005. *Economic Inequality and Political Representation*. Online [her](#); Gilens, M. 2005. *Inequality and Democratic Responsiveness*. *Public Opinion Quarterly* 69(5) Special Issue, ss. 778-96; Hayes, T. J. 2012. *Responsiveness in an Era of Inequality: The Case of the U.S. Senate*. *Political Research Quarterly* 66(3), ss. 585-99; Jacobs, L. J. and Page, B. I. 2005. *Who Influences U.S. Foreign Policy?* *American Political Science Review* 99(1), ss. 107-23; Hill, K. Q. and Leighley, J. E. 1992. *The Policy Consequences of Class Bias in State Electorates*. *American Journal of Political Science* 36(2), ss. 351-65; og spesielt

Gilens, M. and Page, B. I. 2014. *Testing Theories of American Politics: Elites, Interest Groups, and Average Citizens*. *Perspectives on Politics* 12(3), ss. 564-81.